

ЛЕВИЦЬКА Лілія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри німецької філології,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
e-mail: lilja85@ukr.net

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАГАТОКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ
НІМЕЧЧИНИ**

Стаття присвячена аналізу основних тенденцій розвитку багатокультурної освіти в університетах Німеччини. У статті розглянуто концепції полікультуралізму у педагогіці, обґрунтовано завдання, цілі, об'єкти та принципи багатокультурної освіти в університетах Німеччини.

Ключові слова: багатокультурна освіта; етноцентризм; домінуючий етнос; культурна автономія; толерантність; культурні відмінності; плюралізм.

Постановка проблеми. Німеччина як країна сформованих освітніх традицій завжди приваблювала охочих здобути класичну вищу освіту, однак провідним чинником цього є не лише традиції, а й умови, створені для іноземних студентів. Ідеться, зокрема, про можливість для іноземців безкоштовної освіти в державних навчальних закладах, що вирізняє Німеччину серед інших західних держав. За кількістю іноземних студентів (понад 320 ВНЗ, де навчається близько 2 млн студентів, із них більше як 165 тис. – іноземці) Німеччина посідає четверте місце у світі, поступаючись Великій Британії, США та Франції. Із європейських країн на навчання прибули 56 % осіб .

Мета дослідження. Визначити головні тенденції розвитку багатокультурної освіти в університетах Німеччини.

Викладення основного матеріалу дослідження. Серед засадничих принципів системи вищої освіти Німеччини – принцип автономії ВНЗ; самоуправління; академічної свободи студента; тісного зв'язку науки й освіти; співпраці викладача і студента. Реформування освітньої галузі відбувається насамперед у руслі поліпшення якості вищої освіти, розроблення її адекватного змісту. Домінантна мета ВНЗ Німеччини – забезпечити умови для здобуття іноземними громадянами та представниками різних меншин ефективної освіти.

У теоретичному вимірі помітний поступ Німеччини від технократичної до гуманістичної освітньої парадигми, яка передбачає неперервну, відкриту освіту впродовж життя. Для німецької системи

вищої освіти характерна зорієнтованість на особистість студента, політичний і світоглядний плюралізм. У країні виявляється також і загальноєвропейська тенденція до застосування різних підходів та врахування національних особливостей у перебудові вищої освіти. Німецькі освітні співтовариства мають позитивний досвід у руслі трансформації концепції вищої освіти, це засвідчує, зокрема, прагнення замкненої національної системи вдосконалювати свій освітній простір, посилювати конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Практика реалізації європейської освітньої політики доводить значущість оперування в сучасних умовах більш як однією іноземною мовою. Знання іноземних мов уможливає світову комунікацію, опанування лінгвальних і культурних норм, налагодження діалогу культур, розвиток взаєморозуміння й толерантності. Нині функційне призначення мови пов'язують передовсім із комунікацією в різних аспектах, натомість удосконалення іншомовної комунікативної компетенції стає домінантною метою навчання іноземної мови. Громадяни країни мають досягнути належного рівня володіння іноземними мовами. У «Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти» зосереджено увагу на доцільності якісної підготовки викладачів іноземних мов для всіх рівнів освіти. Європейська спільнота акцентує на значущості стандартів і контролі якості підготовки та діяльності викладачів; мотивуванні майбутніх і нинішніх викладачів до фахового вдосконалення; нормативних засадах підготовки викладачів іноземних мов у педагогічних навчальних закладах [1].

До основних завдань у сфері впровадження багатомовності як складника полікультурної освіти під час навчання німецької мови належать: розроблення міжкультурної дидактики мови й нових навчальних планів, імплементація навчання німецької мови в загальну концепцію мовної освіти, оновлення та заміна навчальних матеріалів, розроблення мо-

делей навчання й підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів. Пріоритетним завданням є зміна суспільного ставлення в політиці шкіл і ВНЗ щодо різноманітності мов та багатокультурності суспільства, реальної мовної ситуації в сучасному німецькому суспільстві. Реформа вищої освіти потребує нового бачення мовної освіти в ході складання навчальних планів, які охоплюватимуть не тільки рідну (німецьку) мову, а й мову походження мігрантів. Крім того, необхідний багатомовний контекст, у якому перебуває німецьке суспільство. Отже, навчання рідної мови потрібно організувати так, щоб іноземці здобували мовну освіту на одному рівні з німецькими учнями. Відповідно до цих реформ було переосмислене ставлення до викладання німецької мови в навчальних закладах країни. Ключовим завданням німецької мови як другої стало подолання кордонів між мовами та культурами, створення умов для міжкультурної взаємодії. Навчання в полікультурному й багатомовному середовищі передбачає застосування особливих підходів. Нове розуміння мовної освіти актуалізувало розвиток концепції, що отримала назву «мовна увага» («Sprachaufmerksamkeit»). У ЄС розроблено та схвалено численну кількість документів, що регламентують вивчення й диверсифікацію мов в освіті. Наприклад, документ Єврокомісії «Розвиток вивчення мов і лінгвістичного розмаїття: план дій 2004 – 2006» (липень 2003 р.) був спрямований на зменшення надмірного наголосу на вивчення англійської мови в освітніх системах і суспільстві в цілому на континенті.

У 2005 р. Єврокомісія розробила положення «Стратегії мультилінгвізму», де зафіксовано досягнуті результати й водночас сформульовано план дій, зорієнтований на те, щоб примусити країни-члени ЄС адаптувати свою мовну політику згідно з планом дій [2, с. 58]. Незважаючи на необов'язковість рішення Єврокомісії, уряди європейських країн мають звітувати про реалізовані заходи. Загалом володіння іноземною мовою витлумачують як інструмент передання думок, інформації та налагодження ефективної комунікації, а також як важливий елемент інтелектуального розвитку людини, її світосприйняття й самовираження.

З огляду на тенденції до глобалізації та інтеграції у світі перед сферою вищої

освіти постають завдання, пов'язані з поширенням ідей полікультурної освіти, що сприяє досягненню взаєморозуміння, безконфліктного існування представників різних культур, визнанню рівноцінності та рівноправ'я всіх етнічних і соціальних груп, формує повагу до розмаїття інших культур та їхніх представників, розуміння єдиного світу.

Вагому допомогу ВНЗ в організації навчання іноземних мов надає федеральний уряд і федеральні землі. Прикладом цього слугує той факт, що майже кожен німець володіє однією або й більше іноземними мовами. Для іноземних громадян, які бажають підвищити свій рівень знань, у Німеччині працюють мовні курси, які діють при багатьох ВНЗ або як самостійні навчальні заклади. Навчання триває невеликий проміжок часу та є переважно платним. Перед початком занять складають вступний тест на загальні знання, це дає змогу з'ясувати рівень студента, потім залежно від цього розподілити студентів за групами. У процесі навчання викладач може порекомендувати перевести студента на вищий або на нижчий рівень, якщо він не встигає за іншими [3].

Сучасний багатомовний і багатокультурний простір ВНЗ Німеччини базований на основі освітньої політики полілінгвальності загальноосвітніх навчальних закладів, які готують більшість абітурієнтів. Завдяки наявності в професорсько-викладацькому складі, а також серед загального контингенту студентів численної кількості іноземців, німецькі ВНЗ справедливо називають міжнародно відкритими полілінгвальними освітніми закладами.

До провідних тенденцій підвищення якості вищої освіти Німеччини в розрізі культурної диверсифікації належить: урізноманітнення напрямів мовної підготовки, реалізація курсів із міжкультурної педагогіки, спрямованість навчального процесу на формування полікультурної компетентності студентів і викладачів [4]. Глобальний процес інтеграції освітньої системи, що відбувається сьогодні в Європі, фактично став початком реформування, гармонізації й полікультуралізації освітніх систем. 18–19 червня 1999 р. у Болонії була підписана спільна заява європейських міністрів освіти про зону європейської вищої освіти, де окреслено наміри ініціювати масштабну реформу інтернаціоналізації освіти до 2010 року.

Передумовою для документа послугувало підписання країнами (Великобританія, Німеччина, Франція, Італія) декларації про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти (25.05.1998 р.), що передбачала полегшення мобільності навчання й розширення можливостей працевлаштування. Ця ідея стала основоположною в Болонській декларації, позначившись на затвердженні конкретних напрямів зі створення єдиної гармонізованої системи освіти в країнах європейського співтовариства та основних критеріїв, яким має відповідати система. Німеччина – активний ініціатор та учасник процесу європейської інтеграції в галузі освіти. Країна докладає зусиль до реформування системи вищої освіти в умовах Болонського процесу, зберігаючи національні освітні традиції. За розбудову загальноєвропейської освітньої зони в Німеччині відповідають скоординовані організаційні структури. На державному рівні працює Робоча група, уповноважена формулювати пропозиції, рекомендації й резолюції, консультувати, проводити заходи з підтримки вищих навчальних закладів у межах проекту. До Робочої групи входять представники Федерального міністерства освіти і науки, Постійної конференції міністрів освіти та культури земель, Конференції німецьких ректорів, Німецької служби академічних обмінів, Німецької акредитаційної ради, Національної асоціації студентських рад. Керуючись міжнародними документами з проблем демократизації, гуманізації в галузі освіти і прав людини, Робоча група провела протягом 1999–2007 рр. низку заходів, покликаних сформулювати національно-правову нормативну базу вищої освіти Німеччини.

Завдання Болонської декларації мають узагальнений характер. Зважаючи на суттєві розбіжності освітніх систем країн-учасниць, підписанти уникали конкретних формулювань. Болонський процес є добровільним, зорієнтований на цінності європейської освіти та культури, бере до уваги національні особливості освітніх систем різних країн Європи, вирізняється поліваріантністю, гнучкістю, відкритістю, поступовістю. Попри переваги не слід ідеалізувати Болонський процес, оскільки він має певні труднощі та суперечності.

Конференція міністрів вищої освіти Європи «Утворення європейського простору вищої освіти», що відбувалася 19

травня 2003 р. у Берліні, закликала до надання самостійності університетам в ухваленні рішень щодо внутрішньої організації та управління процесом навчання; до активного впровадження реформ в усі сфери життя; залучення студентських спілок до участі в Болонському процесі та надання студентству права управляти вищою освітою; до забезпечення гідних умов проживання та навчання студентів, надання змоги успішно завершити курс упродовж зазначеного терміну, до розв'язання проблем, пов'язаних із соціальною й економічною ситуацією в сім'ях студентів [5]. Упровадження реформаційних процесів у ВНЗ Німеччини сприяло підвищенню якості, конкурентоспроможності, розширенню мобільності студентського й викладацького складу, залученню до освітнього процесу іноземних учнів і викладачів. Зміни, передбачені в Рамковому законі про вищу освіту 1998 р., затвердили мінімум необхідних вимог для реалізації Болонської декларації, доповнивши її національну освітню систему. Вищі навчальні заклади країни отримали право обирати систему підготовки студентів як за класичним німецьким, так і за новим європейським варіантом підготовки бакалаврів та магістрів.

Не менш важливою тенденцією в розвитку полікультурної освіти є поширення новацій щодо збереження національних традицій, національної ідентичності країн і регіонів, що утворилися. Усі описані чинники сприяють створенню полікультурного й соціально орієнтованого простору, який оптимізуватиме розвиток людини і цивілізації в цілому, розбудову відкритого міжнародного освітнього середовища, залучення людини до світових цінностей [6].

У ході дослідження з'ясовано, що полікультурні зміни в системі вищої освіти Німеччини, зумовлені багатокультурністю суспільства, сприяли оновленню навчальних програм та планів. Завдяки цьому створено умови для усвідомлення студентами цінностей культурної спадщини людства й кожного народу зокрема, відбувається поглиблене вивчення іншої культури, сприйняття іншого кольору шкіри, мови й віросповідання.

Становлення та розвиток полікультурної освіти в університетах Німеччини пов'язані із загальноєвропейськими тенденціями поступу полікультурної педаго-

гіки. Однією з основних тенденцій, на нашу думку, є вплив європейського простору на формування високоосвіченого громадянина, пріоритетне завдання якого – володіння кількома іноземними мовами. Особливо активну роботу ЄС проводить у напрямі організації студентських обмінів, розвитку білінгвальних курсів у школах та ВНЗ країн-членів. Вагому позицію в досягненні цілей полікультурної освіти посідає історична освіта, завдання якої полягає в подоланні расових та етнічних конфліктів.

Серед важливих тенденцій розвитку полікультурної освіти варто назвати гуманітаризацію процесу, що відбувається через упровадження в природничо-математичні науки історичного матеріалу, який відображає полікультурну сутність розвитку наукових досліджень. Позитивною є динаміка збільшення шкіл і ВНЗ із білінгвальним викладанням точних предметів.

Технологізація й стандартизація полікультурної освіти Німеччини покликані сприяти вдосконаленню навчальних планів і технологій полікультурного викладання окремих предметів. У деяких федеральних землях розроблено стандарти для окремих елементів полікультурної освіти. Німецькі педагоги наполягають на затвердженні обов'язкових вимог стосовно допуску підручників і навчальних посібників до навчального процесу та їхній відповідності полікультурній освіті.

Диверсифікація освітніх пропозицій у сфері полікультурної освіти являє собою подальший розвиток моделей полікультурної освіти для різних типів шкіл і ВНЗ країни. Полікультурну освіту модернізують через запровадження педагогічних інновацій, поширення комп'ютерних технологій і сучасних засобів комунікації в навчальному процесі. Особливо продуктивний засіб удосконалення – введення полікультурних модулів як обов'язкового складника підготовки вчителів у ВНЗ.

Процес інтернаціоналізації відбувається завдяки цілеспрямованій підтримці студентських обмінів, двосторонній співпраці між ВНЗ, залученню іноземних викладачів, поширенню білінгвальних освітніх програм, переорієнтації ВНЗ та їх залучення до міжнародного партнерства й проектів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у руслі розвитку цілей полікультурної освіти, що реалізують у сучасних ВНЗ Німеччини, ефективною стає тенденція до розширення й динаміки європейського самопізнання, формування мультиперспективного світосприйняття, «універсальних» якостей у студентів, які проживають та навчаються в умовах багатомовності й полікультурності. Ключову роль відіграють принципи мультиперспективності та міжпредметних зв'язків. Переорієнтація змісту полікультурної освіти на освітні стандарти вищих навчальних закладів, країн-партнерів, гуманітаризація змісту освіти становлять пріоритетні завдання полікультурної освіти ВНЗ Німеччини.

Список бібліографічних посилань

1. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти. Роздуми про моральність і самовдосконалення особистості. *Психолог*. Київ: Шкільний світ, 2003. №18–19. С. 2–4.
2. Framework Strategy for Multilingualism. URL: http://europa.eu/legislation_summaries/education.../c11084_en.htm.
3. Палій М. В. Петрук А. М., Мікуленко Д. В. Мовна підготовка студентів вищих навчальних закладів США та Західної Європи. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06pmvtze.php>.
4. Organisation of the education system in Germany URL: <http://ArtdesZugriffseacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents>
5. Reuter L., Scheunpflug A. DFG-Antrag: «Die «Schule der Freundschaft». Themenheft der Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik. Hamburg: Helmut-Schmidt-Universität, Universität Nürnberg-Erlangen, 2004. P. 6–9.
6. Mentz O. «Bilingualer Unterricht» glaubwürdig? – Ein Plädoyer für fremdsprachliches Sachlernen in 21. Jahrhundert. *Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*. 2001. № 54. pp. 68–77.

References

1. Antipova E. (2003). Multiculturalism and Tolerance in the Education System. Reflektions of morality and self-perfection of individuals. *Psychologist*, 18–19. Kyiv: Schoolword, 2–4. (in Ukr.).
2. Framework Strategy for Multilingualism Retrieved from http://europa.eu/legislation_summaries/education.../c11084_en.htm.
3. Language training of students of higher educational institutions in the USA and Western Europe. Retrieved from <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06pmvtze.php>.
4. Organisation of the education system in Germany Retrieved from <http://ArtdesZugriffseacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents>
5. Rojter L., Scheunpflug A. (2004). DFG-Application: «The School of friendship». *Special issue of International Journal*. Hamburg : Helmut-Schmidt-University / University of Nyrnberg-gain, 6–9 (in Germ.)
6. Mentz O. (2001). «Bilingual education» credible? Pleading for foreign-language learning in the 21st century. *Newspaper communication from science and practice*, 54, 68–77. (in Germ.).

LEWYTSKA Lilia,

Ph. D., lecturer of German Philology Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

TENDENCIES OF MULTICULTURAL DEVELOPMENT OF EDUCATION AT UNIVERSITIES IN GERMANY

Abstract. *The study analyzes main trends of multicultural education in the universities of Germany. Specifically, the article considers the concepts of multiculturalism in pedagogy, reveals objectives and principles of multicultural education in higher educational establishments of Germany. It also discovers historical and social-economic aspects of progress of multicultural education in universities of Germany.*

Purpose. *The article is targeted at analyzing current research trends of multicultural education in Germany and outlining the corresponding chronologic periods.*

Result. *The study reveals the perspectives of possible implementation of positive experiences of multicultural education at German Universities into the Ukrainian system of Higher Education.*

Conclusion. *The conducted research has allowed arriving at the conclusion that the signs of multiculturalism comprise promotion of humanization, democratization, internationalization, multilingualism, openness and accessibility of education. Furthermore, multiculturalism implies employing definite techniques of implementing the Bologna Declaration in the multicultural space of German universities.*

Keywords: *multicultural education; ethnocentrism; the dominant ethnic group; cultural autonomy; tolerance; cultural diversity and pluralism.*

Одержано редакцією 07.01.2019
Прийнято до публікації 15.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-1-37-41

ORCID 0000-0002-8214-6059

АТАКИШИЕВА Айсель Ислам гызы,

докторант кафедры педагогики и психологии,
Бакинский славянский университет, Азербайджан
e-mail: bitkovskayay@inbox.ru

УДК 378.146

КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО ВУЗА КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

Статья рассматривает вопросы влияния культурно-образовательного пространства вуза на профессионально-педагогическое становление студентов, повышения уровня их духовно-интеллектуальной подготовки. В статье анализируются формы и методы учебно-воспитательного процесса вуза, наиболее нацелены на формирование педагогической культуры студентов. Статья раскрывает богатейшие возможности педагогического коллектива в личностно-социальной и профессионально-педагогической самореализации студентов.

Ключевые слова: *культурно-образовательное пространство вуза; студент; учебная деятельность; межличностные отношения; профессиональная подготовка; преподавательский коллектив.*

Постановка проблемы. Совершенствование демократических преобразований нашего общества, повышение уровня духовно-интеллектуальной, социально-профессиональной подготовки подрастающего поколения, углубления его мировоззрения и расширения научного кругозора, настоятельно требуют кардинального улучшения и повышения эффективности процессов обучения и воспитания молодежи. Позитивное решение этих задач однозначно зависит от уровня теоретической и практической подготовленности студенческой молодежи – активного авангарда общего моло-

дежного движения страны. Высшая школа страны, являющаяся мощной научной, образовательной и воспитательной силой общества должна способствовать тому, чтобы студенты, получающие образование в ее стенах, всегда были нацелены на профессионально-педагогическое и социально-нравственное самосовершенствование, высокий уровень социально-профессиональной самореализации.

Цель – Показать культурно-образовательное пространство вуза как важный фактор формирования педагогической культуры студентов.

Изложение основного материала. Высшая школа страны должна поднять уровень эффективности учебно-воспитательной работы до такой степени, чтобы студенческая молодежь могла наиболее благоприятно самореализоваться в жизни как творческая, конструктивно-созидательная сила, профессионально востребованная обществом, как серьезная структурная составляющая процесса демократического развития страны. Именно от уровня духовно-интеллектуальной подготовки молодых людей, их общей и профессионально-педагогической культуры, социальной активности, нацеленности на професси-